

“Монгол-Хятад толь бичиг: цахим хувилбар”-ыг ашиглах тайлбар

2020.10.20

Гарчиг

1. Толь бичгийн танилцуулга

- 1-1. Өмнөх үг
- 1-2. Толь бичгийн гол онцлогууд
- 1-3. Веб толины ажиллах орчин
- 1-4. Веб толийг ашиглах нөхцөл

■ Үсгийн фонтыг хялбар суулгах арга

2. Толь бичиг дэх үгийн тайлбар зүүлтийн бүтэц

3. Толийг ашиглах арга

- 3-1. Толийг идэвхжүүлэх
- 3-2. Дэлгэцийн бүтэц
 - 3-2-1. Хайлтын дэлгэц
 - 3-2-2. Товчлуурууд
 - 3-2-3. Хайлтын үр дүнг харуулах дэлгэц
 - 3-2-4. Толь бичгийн эхийг зургаар харуулах
 - 3-2-5. Дуудлагын сонсох
 - 3-2-6. Кирилл үсгийн бичилт
 - 3-2-7. Кирилл толь бичигтэй холбох линк

3-3. Хайлт хийх аргууд

- 3-3-1. Хайлтын хамрах хүрээ
 - 3-3-1-1. “Монгол бичиг” (Монгол үсгээр хайх)
 - 3-3-1-2. “Латин гилиг” (Латин галигаар хайх)
 - 3-3-1-3. “Бүгдийг хайх” (Бүх үсэг тэмдэгтээс хайх)
 - “Бүгдийг хайх” горимын давуу тал
- 3-3-2. Хайлтын аргын төрлүүд
- 3-3-3. Хайлтын нэмэлт сонголтууд
 - 3-3-3-1. Тодорхой бус хайлт
 - Тодорхой бус хайлтын давуу тал
 - 3-3-3-2. Үсгийн том жижгийг үл хэрэгсэх
 - 3-3-3-3. Дэд толгой үгийн хасах (Зөвхөн гол толгой үгийг хайх)

3-4. Хайлтын үр дүнг харуулах

- 3-4-1. Хайлтын үр дүнг харуулах дэлгэц
- 3-4-2. Хайлтаар олдсон илэрцийн тоог харуулах
- 3-4-3. Хайлтын үр дүн нэг дэлгэцэнд багтаж харагдахгүй тохиолдолд
 - 3-4-4.1 Нэн дэлгэцэнд гарах мөрийн тоо
- 3-4-5. Толь бичгийн эх хувийг харуулах
- 3-4-6. Хайлтын дүнгээ хувилах болон хэвлэх

■ Нэмэлт тайлбар

- Нэмэлт 1. “Монгол-Хятад толь бичиг” номын тухай
- Нэмэлт 2. Компьютерын гарны товчнууд ба монгол үсэг, латин галигийн хамаарлын жишээнүүд
- Нэмэлт 3. Монгол бичгээр хайлт хийхэд анхаарах зүйлс

1. Толь бичгийн танилцуулга

1-1. Өмнөх үг

Энэхүү “Монгол-Хятад толь бичиг: цахим хувилбар” нь Өвөр Монголын их сургуулийн (ӨМИС) Монгол судлалын хүрээлэнгийн Монгол хэл судлалын тэнхимээс эмхэтгэн гаргасан “Монгол-Хятад толь бичиг: нэмж засварласан хэвлэл”(ӨМИС-ийн хэвлэлийн газар, 1999) толь бичгийн материалыг цахим орчинд оруулан интернэтээр дамжуулан хайлт хийх, ашиглах боломжтой болгосон бүтээл болно.

“Монгол-Хятад толь бичиг: нэмж засварласан хэвлэл” толь бичгийг цахим хэрэглээнд оруулах төсөл нь Японы Тоохокү их сургуулийн зүүн хойд ази судлалын төв болон Өвөр Монголын их сургуулийн Монгол судлалын хүрээлэн хамтарсан судалгааны ажлын үр дүн бөгөөд, мөн “АЛМАС” ХК (ALMAS Inc.)-ны техник технологийн хамтын ажиллагааны тусламж дэмжлэгээр бодит ажил болсон билээ.

1-2. Толь бичгийн гол онцлогууд

- “Монгол-Хятад толь бичиг: цахим хувилбар” нь монгол бичгээр дан үгийн хайлтыг хийж болдог бөгөөд хайх үгээ оруулах цонхонд (хайлтын цонх) компьютерын гараас өгөгдлөө оруулахад автоматаар монгол бичигт солигддог. Монгол бичгийн фонт нь Unicode-ын стандартад үндэслэн хийгдсэн болно.
- Уг толь нь толгой үгээр (монгол бичгээр бичигдсэн) хайлт хийж болдогос гадна, латин үсгээр галигласан монгол бичиг, хятад орчуулга (хялбаршуулсан ханз үсэгтэй) болон монгол хэл дээрх жишээ өгүүлбэр зэрэг “бүх өгөгдөл”-ийг нэг дор хайх боломжтой юм.
- Монгол бичигт ижил бичлэгтэй боловч өөр үсгүүд болох “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүд байдаг. Ийм “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсэг бүхий үгийг хайхад төвөггүй болгохын тулд, монгол бичгийн бичлэгт үндэслэн хайх “Тодорхой бус хайлт” гэсэн хайлтыг оруулж өгсөн.
- “Монгол-Хятад толь бичиг” номны эх хуудсыг дэлгэцэнд зурган хэлбэрээр үзэх боломжтой.
- Толгой үгний дуудлагыг сонсох боломжтой.
- Толгой үгний кирилл үсгээрх бичилтийг хавсарган оруулсан учир, кирилл үсгийн бичилтээс нь кирилл толь бичиг рүү шилжин орж тайлбар сэлтийг үзэж ашиглах боломжтой.

1-3. Веб толины ажиллах орчин

Тус “Монгол-Хятад толь бичиг: цахим хувилбар” нь веб броузерийн тусламжтай ажилладаг.

Санал болгох орчны хувьд, үйлдлийн систем нь Windows7-гоос хойших, веб броузерийн хувьд Firefox, түүнчлэн IE9-өөс хойших броузер байна. Өөр үйлдлийн систем болон броузерээр ажиллах боловч, монгол бичгийн үсгүүд хоорондоо зөв холбогдохгүй тасрах, хайлтын үр дүнгийн гол хэсгүүд улаан өнгөтэй болохгүй байх зэрэг тохиолдол гарч болзошгүй.

1-4. Веб толийг ашиглах нөхцөл

Монгол бичиг болон монгол хэлний латин галигийг дэлгэцэнд үнэн зөв харуулахын тулд компьютертээ дараах үсгийн фонтуудыг суулгасан байх шаардлагатай:

Mongolian Universal White (Монгол үсгийн тэмдэгтийг харуулах, оруулах)

Moukan Goth12 (Латин үсгийн галигийг харуулах, оруулах)

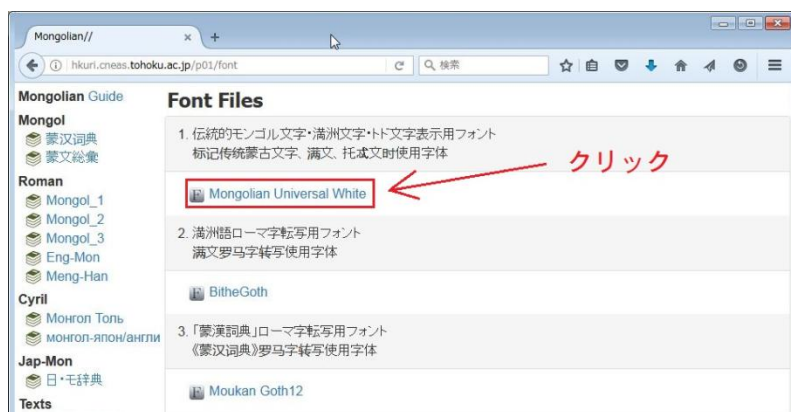
Үсгийн фонтыг дараах сайт дээр оруулсан. Доорх сайтаас татан авч өөрийн компьютертээ суулгаарай.

<http://hkuri.cneas.tohoku.ac.jp/p01/font>

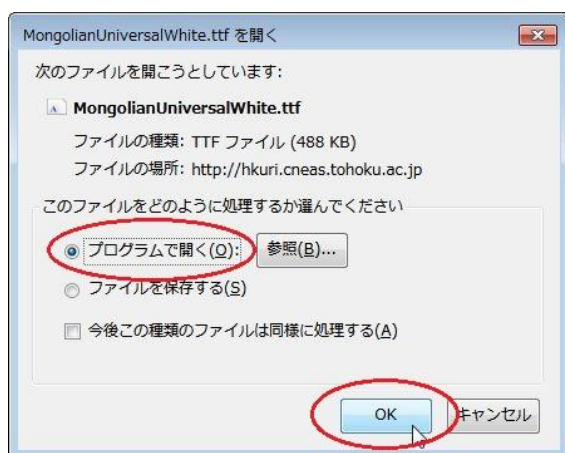
Суулгах үедээ, фонт файлыг өөрийн компьютертээ хадгалж (татан авч), түүнийгээ “Фонт” фолдер руу хуулна. “Фонт” фолдер нь C дискний “Windows” фолдер дотор байдаг.

■ Үсгийн фонтыг хялбар суулгах арга

(1) Фонтын нэрэн дээр клик дарна.

(2) Нээгдсэн цонхны “Программыг нээх” гэсэн хэсгийг сонгоод “OK” дарна.

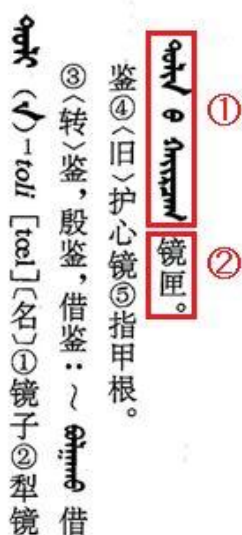
(3) Дэлгэцийн зүүн дээд хэсэгт байгаа “Install” гэсэн товчийг дарна.

“Үндсэн толгой үг” нь дараах 5 төрлийн тайлбар зүүлтийг агуулна:

- ① Монгол хэл дээрх толгой үг
(Монгол бичгээр бичигдсэн)
- ② Латин үсгийн галиг
- ③ Дуудлага (Олон улсын авианы тэмдэглэгээгээр)
- ④ Үгсийн аймаг
- ⑤ Хятад хэлний орчуулга,
Мөн түүнчлэн жишээ өгүүлбэр болон түүний орчуулга

“Дэд толгой үг” нь дараах 2 төрлийн тайлбар зүүлтийг агуулна:

- ① Нийлмэл буюу холбоо үг
(Монгол бичгээр бичигдсэн)
- ② Хятад хэлний орчуулга

3. Толийг ашиглах арга

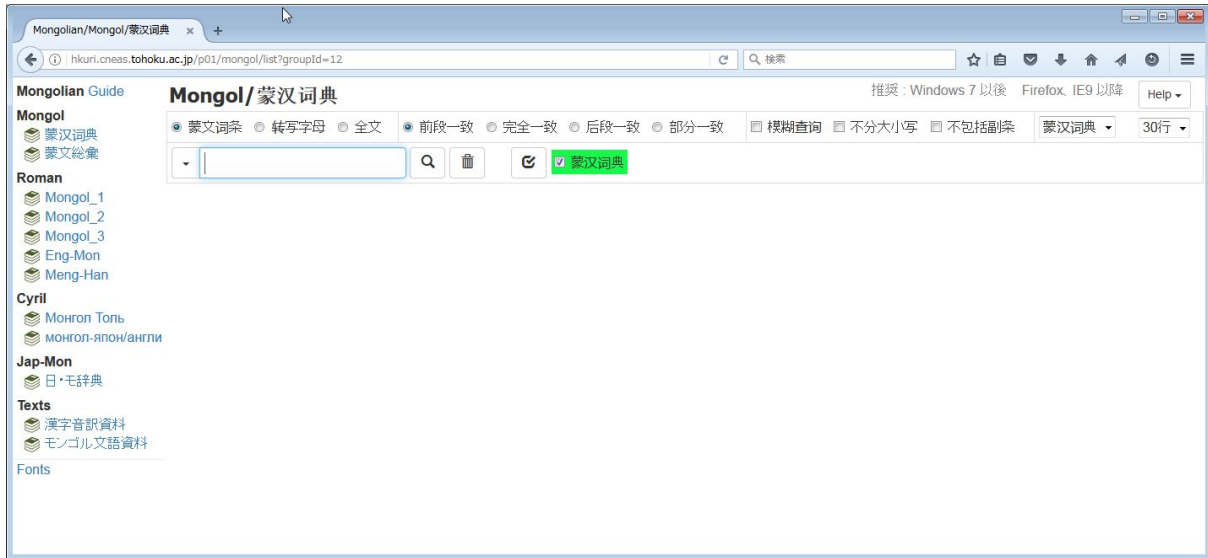
3-1. Толийг идэвхжүүлэх

Веб броузераасаа доорх хаягийг идэвхжүүлнэ:

<http://hkuri.cneas.tohoku.ac.jp/p01/>

Тэгмэгц дараах дэлгэц гарч ирнэ.

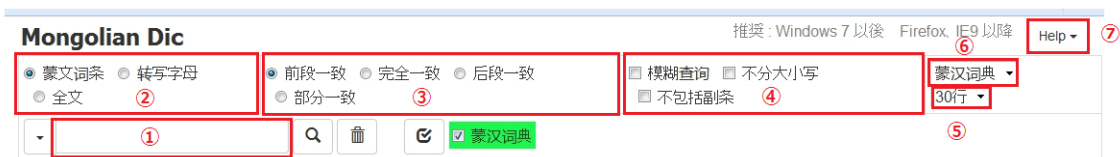
“Монгол-Хятад толь бичиг: цахим хувилбар” сайтын нүүр хуудас

3-2. Дэлгэцийн бүтэц

3-2-1. Хайлтын дэлгэц

Хайлтын дэлгэцэнд дараах 7 цонх байна.

① Хайлтын цонх (Хайх үгээ оруулах цонх)

Хайх гэж буй үгээ оруулна. Компьютерын гараас шууд бичиж оруулсан ч, хуулж авсан үгээ зөөж оруулсан ч болно.

② Хайлтын хамрах хүрээг сонгох цонх

Аль төрлийн тэмдэгтээр хайлт хийхийг (монгол бичиг, латин үсгийн галиг болон бусад) сонгоно.

③ Хайлтын аргачлал сонгох цонх

④ Хайлтын нэмэлт сонголтын цонх

⑤ Дэлгэцэнд үзүүлэх мөрийн тоог сонгох цонх (сонголтын цэснээс тоогоо сонгоно)

⑥ Толины төрлийг сонгоно (сонголтын цэснээс тохирох толины төрлийг сонгоно)

Хэд хэдэн толь бичиг сонголтын цэсэнд байгаа тохиолдолд тэдгээрийн дундаас толины төрлийг сонгоно. (Тус “Монгол-Хятад толь” хэсэгт нэг л толийн өгөгдөл орсон байна.)

⑦ Тусламж цонх (сонголтын цэснээс сонгоно)

Гарны товчлуур дээрх монгол бичгийн үсгийн байршлыг харж болно.

3-2-2. Товчлуурууд

жишээний хятад орчуулга (хялбаршуулсан ханз үсгээр)

- ⑤ Номын эх дээрх тухайн үгийн байрлал (хуудасны дугаар болон эгнээ). Номын эхийн зурагт файльтай линкээр холбогдсон байдаг.
- ⑥ Хайлтын илэрцийн тоо
Хайлтаар олдсон үгнүүдийн тоог харуулна.
- ⑦ Хэд хэдэн дэлгэцийн хооронд шилжих (доорх зургаас үзнэ үү)
Хайлтын үр дүн нэг дэлгэцэнд багтахгүй тохиолдолд дэлгэц хооронд шилжих товчлуур гарч ирдэг. Тоон тэмдэглэгээ нь дэлгэцийн дугаарыг заана.

	tolidayulxu	tældu:lāx	(不及) = 不及 (中段:1072b)	1072c
	tolidayur	tældu:r	(名) 投光机。	1072c
	toličin	teltʃin	(名) 词典学家, 词书编纂者。	1072c

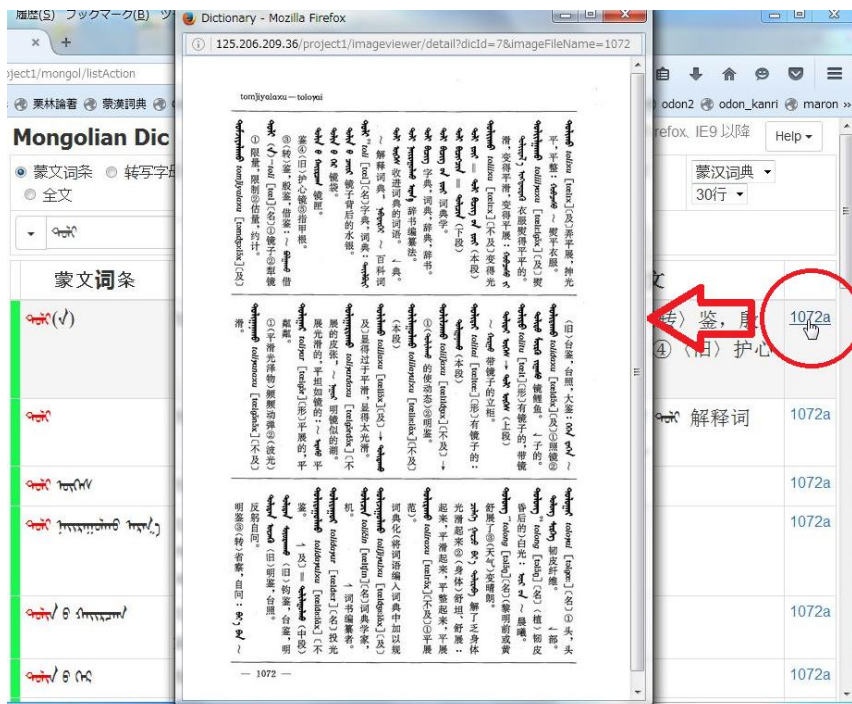
⑦

Хайлт хийсэн үсэг тэмдэгт бүхий үг олоогүй тохиолдолд “Not Found!” гэсэн бичиг гарна.

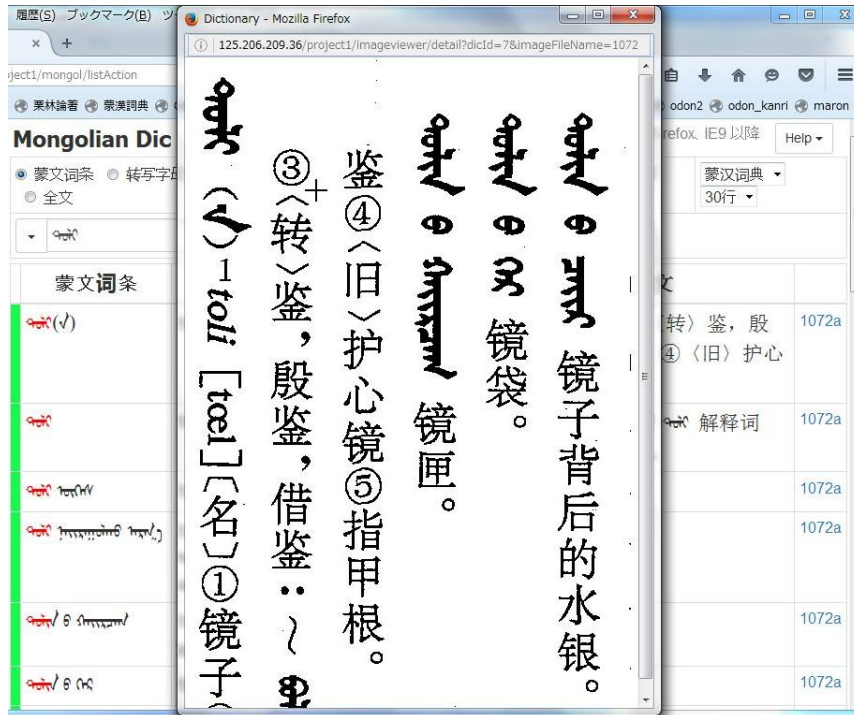
3-2-4. Толь бичгийн эхийг зургаар харуулах

Хайлтын үр дүнд тухайн үгийн эх ном дээрх байрлалыг заасан хуудасны дугаар гарч ирэх ба, тэрхүү дугаар нь номын эх зурагтай линкээр холбогдсон. Номын хуудасны зураг дээр дарвал хуудасны зураг томорч харэгдана.

Эх номын зургийг дэлгэцийнхээ тохиромжтой байрлалд шилжүүлэх, мөн томруулах ба жижгэрүүлэн харих боломжтой.

Зургийн дээд хэсэгт курсороо тохируулаад 1 дараад хөдөлгөвөл зураг томрох ба, дахин нэг дарахад анхны хэмжээндээ буцаж орно.

3-2-5. Дуудлагыг сонсох

Үгийн дуудлагыг олон улсын тэмдэглэгээгээр илэрхийлсэн хэсгийн баруун талд чанга яригчийн дүрстэй (🔊) тэмдэг байдаг ба түүнийг дарвал тухайн үгийн дуудлагыг төрөлх хэлээрээ яригчийн дуу хоолойгоор сонсож болно.

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文
ᠮᠣᠯᠢ (✓)	toli(n) /1	tœl ТОЛЬ(ТОЛИН)	(名) ①镜子 ②犁镜 ③〈转鉴, 借鉴: ᠮᠣᠯᠢ ᠮᠣᠯᠢᠨ 借鉴 ④心镜 ⑤指甲根。

3-2-6. Кирилл үсгийн бичилт

Дуудлагын тэмдэглэгээний доод талд тухайн үгний кирилл бичгийн бичилтийг оруулсан.

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文
ᠮᠣᠯᠢ (✓)	toli(n) /1	tœl ТОЛЬ(ТОЛИН)	(名) ①镜子 ②犁镜 ③〈转鉴, 借鉴: ᠮᠣᠯᠢ ᠮᠣᠯᠢᠨ 借鉴 ④心镜 ⑤指甲根。

Кирилл үсгийн бичилт нь кирилл толь бичигтэй линкээр холбогдсон бөгөөд, кирилл бичилт дээр дарвал Я. Цэвэл, “Монгол хэлний товч тайлбар толь (1966)” ном руу шууд шилжин хайлт хийгдэнэ.

3-2-7. Кирилл толь бичигтэй холбогдох линк

Кирилл бичилтийн баруун талд байх ▼ суман дээр дарвал кирилл толь бичгийн жагсаалт сонголтын цэсээр гарч ирнэ.

Сумны тэмдэг (▼) дээр дарахад дараах байдлаар кирилл толь бичгийн жагсаалт сонголтын цэсээр гарч ирнэ:

Гарч ирсэн толь бичгийн нэр дээр дарахад тухайн толь бичгийн линк рүү шууд шилжин кирилл үсгээр үгийн хайлт хийгдэнэ.

3-3. Хайлт хийх аргууд

- Юуны өмнө монгол бичиг болон латин үсгийн галигт зориулсан үсгийн фонтуудыг татан авч суулгаарай.

⇒ ■ *Үсгийн фонтыг хялбар суулгах арга*

- Манай сайтад хандаж “Монгол-Хятад толь” гэсэн дэлгэцийг гаргана.

⇒ 3-1. *Толйг идэвхжүүлэх*

3-3-1. Хайлтын хамрах хүрээ

“Хайлтын хамрах хүрээ”-ний заалтад ①-③ гэсэн гурван төрөл байна:

Төрөл зүйл	Аль хэсгээс хайх	Үсгэн тэмдэгт
① Монгол бичиг	Толгой үгийн (монгол бичиг) хэсэг	Монгол бичиг
② Латин галиг	Латин галигтай хэсэг	Латин галиг

③ Бүгдийг хайх	Толгой үг (монгол бичгээр), латин галиг, үгсийн аймаг болон хятад орчуулга зэрэг хуудас дээрх бүх хэсэг	Монгол бичиг, латин галиг, хятад ханз үсэг

3-3-1-1. “Монгол бичиг” (Монгол үсгээр хайх)

- (1) “Монгол бичиг” гэсэн товчийг сонгоно. (анхны тохиргоогоор нь үлдээнэ)
- (2) Үсгэн тэмдэгт оруулах гарын драйвер (IME) идэвхэжсэн байгаа бол, үсэг оруулах горимыг “Хагас өргөн латин үсэг ба цифр” болгоно. (Эсвэл үсэг оруулах хэлийг “English” болгоно.)
- (3) Хайлтын цонхонд курсороо тохируулсан эсэхээ шалгана.
- (4) Компьютерын гарнаас үсэг дарахад хайлтын цонхон дээр монгол бичгээр гарна.
- (5) Хайх үгээ үсэг тэмдэгтээр бичиж оруулсны дараа “Enter” товчийг дарна. (Эсвэл хайлтын цонхны баруун талд байх томруулдаг шилний зурагтай товчлуурыг дарж хайлт хийх арга ч байдаг.)
- (6) Хайлт явагдаж, хайлтын үр дүн дэлгэцэнд гарч ирнэ. Хайлтын цонхонд бичсэн үгтэй нийцэх хэсэг нь улаан өнгөөр гарч ирдэг. Хайлтад тохирох үг олдоогүй бол “Not Found!” гэсэн бичиг гардаг.

3-3-1-2. “Латин галиг” (Латин галигаар хайх)

“Хайлтын хэлбэр” хэсэгт “Латин галиг” гэснийг сонгоно.

Компьютерын гарнаас үсэг бичихэд автоматаар латин үсгийн галиг гарч ирнэ.

■ Компьютерын гарны товчнууд ба монгол үсэг, латин галигийн хамаарал

Монгол бичиг	Латин галиг	Гарны товч
Эгшиг үсэг		
ᠠ	a	a
ᠡ	e	e
ᠢ	i	i
ᠣ	o	o
ᠤ	u	u
ᠨ	O	O (Том)
ᠮ	U	U (Том) v
ᠢ	E	E (Том)
Гийгүүлэгч үсэг		
ᠨ	n	n
ᠨᠭ	ng	ng
ᠪ	b	b
ᠫ	p	p
ᠬ	q	q
ᠬᠢ	k	k
ᠭ	G	G (Том)
ᠭᠢ	g	g
ᠮ	m	m
ᠯ	l	l
ᠰ	s	s
ᠰᠢ	S	S (Том)
ᠲ	t	t
ᠳ	d	d

Монгол бичиг	Латин галиг	Гарны товч
ᠴ	c	c
ᠵ	j	j
ᠶ	y	y
ᠷ	r	r
ᠰ	w	w
Гадаад үгийг бичих үсэг		
ᠹ	f	f
ᠬ	x	K (Том)
ᠬᠢ	K	Q (Том)
ᠴ	C	C (Том)
ᠬ	c	x
ᠬ	z	z
ᠬ	H	H (Том)
ᠬ	R	R (Том)
ᠬ	L	L (Том)
ᠬ	Z	Z (Том)
MVS	— (Доогуур зураас)	— (Доогуур зураас)
NNBSP	- (Дундуур зураас)	- (Дундуур зураас)

Монгол үсгийн гарны товчны байрлалыг тус цахим толийн дэлгэцийн баруун дээд талд байгаа “Help” гэснийг дарж харах боломжтой. Гарнаас монгол үсгээр оруулах болон латин галигийг хэрхэн яаж оруулах талаар нарийвчилсан жишээг нэмэлт тайлбар хэсгээс үзээрэй.

⇒ Нэмэлт тайлбар 2. Гарны товчнууд ба монгол үсэг, латин галигийн хамаарлын жишээ

- Хайлтын цонхны түүхийг харах

Нэг удаа хайлт хийсэн үг цаашид хадгалагдан үлддэг бөгөөд хайлтын цонхны зүүн захад байгаа ▼ сумыг дарахад сонголтын цэс хэлбэрээр гарч ирдэг. (хайлтын түүх) Сонголтын цэсний хамгийн доор байх “CLEAR” гэснийг дарвал хайлтын түүх бүгд устдаг.

3-3-1-3. “Бүгдийг хайх” (Бүх үсэг тэмдэгтээс хайх)

“Бүгдийг хайх” нь толгой үг, латин галиг, хятад орчуулга, жишээ өгүүлбэр зэрэг бүх үсэг тэмдэгт дотроос хайлтыг явуулдаг.

- (1) “Хайлтын хэлбэр” хэсгийг “бүгдийг хайх” болгоно.

- (2) Хайлтын цонхон дээр курсороо тохируулсан эсэхээ шалгана.
- (3) Хайхыг хүссэн үсэг тэмдгийн төрөлд тохирох драйверыг (IME) сонгоно. Харин “Бүгдийг хайх” горимоор хайлт хийхэд шаардлагатай хятад үсэг (хялбаршуулсан ханз) болон монгол бичгийн үсгийг оруулах драйвер (IME) нь тус “Монгол-Хятад толь бичиг: цахим хувилбар”-д суулгагдаагүй учраас хэрэглэгч өөрөө тухайн тохиргоог хийх шаардлагатай.
- (4) Гарны товчийг дарахад хайлтын цонхонд үсгэн тэмдэгт гарч ирнэ.
- (5) Хайхыг хүссэн үгээ бичиж оруулаад “Enter” товчийг дарна.
- (6) Хайлт явагдаж дуусахад хайлтын үр дүн дэлгэцэнд гарч ирнэ.

Хайлтын цонхонд бичсэн үгтэй нийцэх хэсэг нь улаан өнгөөр гарч ирдэг.

Хайлтад таарах үг байхгүй (хайлтад тохирох зүйл байхгүй) бол “Not Found!” (тохирох үг олдсонгүй) гэсэн бичиг гардаг.

■ “Бүгдийг хайх” горимын давуу тал

“Бүгдийг хайх” горим сонгосон үед хайлтын цонхонд хятад хэлээр (хялбаршуулсан ханз) үг оруулбал нэг төрлийн “Хятад-Монгол толь” болгон хэрэглэж болно. Хятад үгийг

(хялбаршуулсан ханз) оруулахдаа хэрэглэгч өөрийн компьютерын системээр бичиж оруулна. Мөн хятад бичгээс үгээ хуулж зөөгөөд тавьсан ч болдог.

• “Бүгдийг хайх” горимоор хятад хэлний “词典” гэсэн үгийг оруулж хайсан үр дүнг харуулав. (Дэлгэцийн нэг хэсэгт):

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文	
ᠠᠨᠵᠢᠰᠤᠨᠤᠲᠤᠯᠢ	anjisun-u toli		犁镜。	16b
ᠠᠷᠴᠢᠮᠠᠯ	arčimal	artʃmäl~ærtʃmäl	(形) 清淨的, 擦得明亮的, 純淨的: ᠠᠷᠴᠢᠮᠠᠯ ᠵᠢᠰᠤᠨᠤᠲᠤᠯᠢ 純淨的水晶鏡。	95b
ᠣᠢᠯᠶᠠᠬᠤᠲᠤᠯᠢ	oilγaxu toli		〈物〉反射鏡。	187a
ᠣᠨᠤᠲᠤᠯᠢ	on-u toli		年鑑。	188c
ᠤᠭᠡᠶᠢᠨᠶᠠᠷᠤᠯ	üge-yin γarul		〈語〉詞源: ᠠᠨᠵᠢᠰᠤᠨᠤᠲᠤᠯᠢ ᠵᠢᠰᠤᠨᠤᠲᠤᠯᠢ 詞源詞典。	311b

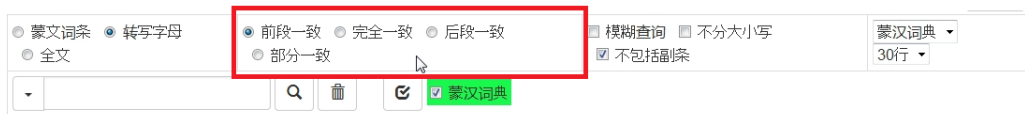
“Бүгдийг хайх” горимоор хайлтын цонхонд монгол бичгээр үг оруулахад орчуулгын жишээ болон жишээ өгүүлбэр нь ч бас хайлтын үр дүн болон гарч ирнэ.

• “Бүгдийг хайх” горимоор монгол хэлний “ᠲᠤᠯᠢ” (toli) гэсэн үгийг хайхад гарах үр дүн (дэлгэцийн нэг хэсэг):

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文	
ᠠᠨᠵᠢᠰᠤᠨᠤᠲᠤᠯᠢ	anjisun-u toli		犁镜。	16b
ᠠᠷᠴᠢᠮᠠᠯ	arčimal	artʃmäl~ærtʃmäl	(形) 清淨的, 擦得明亮的, 純淨的: ᠠᠷᠴᠢᠮᠠᠯ ᠵᠢᠰᠤᠨᠤᠲᠤᠯᠢ 純淨的水晶鏡。	95b
ᠣᠢᠯᠶᠠᠬᠤᠲᠤᠯᠢ	oilγaxu toli		〈物〉反射鏡。	187a
ᠣᠨᠤᠲᠤᠯᠢ	on-u toli		年鑑。	188c
ᠤᠭᠡᠶᠢᠨᠶᠠᠷᠤᠯ	üge-yin γarul		〈語〉詞源: ᠠᠨᠵᠢᠰᠤᠨᠤᠲᠤᠯᠢ ᠵᠢᠰᠤᠨᠤᠲᠤᠯᠢ 詞源詞典。	311b

3-3-2. Хайлтын аргын төрлүүд

“Хайлтын арга”-ыг зааж өгөх хэсэгт дараах 4 төрөл байна.

Хайлтын аргын төрлүүд	Үйлдэл
Эхний хэсэг нь таарах	Хайлтад оруулсан үсгүүдээр эхэлсэн үгийг хайна.
Бүх хэсэг нь таарах	Хайлтад оруулсан үсгүүдтэй бүрэн таарах үгийг хайна
Сүүлийн хэсэг нь таарах	Хайлтад оруулсан үсгүүдээр төгссөн үгийг хайна.
Хэсэгчлэн таарах	Хайлтад оруулсан үсгүүдийг агуулсан үгийг хайна.

Хайлтын хамрах хүрээ нь “Монгол бичиг” болон “Латин галиг” байгаа тохиолдолд эдгээрийн хайлтын аргын дотроос аль аргыг ч сонгож болох боловч “Бүгдийг хайх” горимыг сонгосон тохиолдолд хайлтын арга нь автоматаар “Хэсэгчлэн таарах үг” болдог. (Өөр хайлтын аргыг сонгох боломжгүй болно.)

3-3-3. Хайлтын нэмэлт сонголтууд

Хайлтын нэмэлт сонголт нь дараах 3 төрөл байдаг:

Төрөл	Хайлтын хамрах хүрээ	Үйлдэл
Тодорхой бус хайлт	Монгол бичиг	Тодорхой бус хайлт явуулна
Үсгийн том жижгийг үл хэрэгсэх	Латин галиг	Гараас оруулах үсгүүдийн том жижиг эсэхийг үл ялгаран халт хийх. Тус сонголтыг зөвхөн латин галигаар хайлт хийхэд ашигладаг.
Дэд толгой үгийг хасах	Монгол бичиг болон латин галиг	Дэд толгой үгийг хайлтын хамрах хүрээнээс хасна.

3-3-3-1. Тодорхой бус хайлт

Тодорхой бус хайлт (“模糊查询”) нь дараах маягийн хос үсгүүдийг нэгэн адилд үзэн хайлт явуулдаг.

- Эгшиг үсэг болох **o** ба **u** үсгүүдийг нэгэн адилд үзнэ. Аль үсгээр нь хайсан ч хоёр үсэг аль аль нь хайлтаар сонгогдон гарч ирнэ.
- Эгшиг үсэг болох **O** ба **U** үсгүүдийг нэгэн адилд үзнэ. Аль үсгээр нь хайсан ч хоёр үсэг аль аль нь хайлтаар сонгогдон гарч ирнэ.
- Үгийн эхэнд ороогүй **a** ба **e** эгшигүүдийг мөн нэгэн адилд тооцон хайдаг. Аль үсгээр хайсан ч хоёр үсэг аль аль нь хайлтаар сонгогдон гарч ирнэ.
- Гийгүүлэгч үсэг болох **t** болон **d** үсгүүдийг мөн нэгэн адилд тооцон хайна. Аль үсгээр нь хайсан ч хоёр үсэг аль аль нь хайлтаар сонгогдон гарч ирнэ.
- Гийгүүлэгч үсэг болох **k** ба **g** үсгүүдийг бас нэгэн адилд тооцон хайна. Аль үсгээр нь

хайсан ч хоёр үсэг аль аль нь хайлтаар сонгогдоно.

Тодорхой бус хайлтыг хэрэглэхдээ “Тодорхой бус хайлт (模糊查询)” гэсэн хэсгийг сонгож бөглөнө.

■ Тодорхой бус хайлтын давуу тал

Ер нь монгол хэлэнд “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүд олонтой учраас, зөвхөн үгний бичлэгээр нь толь бичгээс хайхад төдийлөн амаргүй байдаг. Тухайлбал, ^{ᠠᠨᠢ} гэдэг бичлэгтэй үгийн хувьд, *t* ба *d*, мөн *o* болон *u* гэсэн хоёр төрлийн “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүд орсон байдаг ба, үсгийн дуудлагын хувьд *toli*, *doli*, *tuli*, *duli* гэж дөрвөн янзаар галиглах боломжтой байдаг. Иймд эдгээрийн яг аль нь эсэхийг монгол бичгийн (^{ᠠᠨᠢ}) бичилтээс олж тогтоох боломжгүй юм.

Монгол бичигт ийм маягийн “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсэг хэд хэд байдаг нь монгол хэл сурахад ихээхэн бэрхшээлийг учруулдаг билээ. Монгол бичгээр бичигдсэн ямар нэг үгийг толь бичгээс харах үед тухайн үгийн бичилтэнд “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсэг орсон байвал тэр үгний дуудлага ч хэд хэдэн янз байх боломжтой болдог. “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсэг нэг орсон байвал хоёр янзаар дуудах, хоёр орсон бол дөрвөн янзаар, гурав орсон бол найман янзаар дуудах боломж байдаг тул тэдгээр хувилбаруудыг тус бүрчлэн нэг нэгээр нь лавлаж үзэх хэрэгтэй болно. Ийм маягаар толь бичиг дотроос өөрийн хайсан үгээ олон олтлоо тухайн үгийнхээ дуудлагыг олж мэдэх боломжгүй тул монгол хэл эхлэн суралцагчид толь бичиг барьж монгол бичвэр унших нь нэлээд цаг зав үрсэн ажил болдог юм.

Нөгөө талаар, монгол хүмүүст бас өөр асуудал байдаг. Монгол бичиг хэрэглэж буй БНХАУ дахь монгол үндэстний дотор маш олон аялга байдаг ба тэдгээрийн хооронд ялгаа зөрүү ч нэлээд байдаг. Мөн түүнчлэн, нэг мөр болсон стандарт аялга дэлгэрээгүй тул монгол бичгийг өөр өөрсдийн аялга болон дуудлагаараа уншсаар иржээ. “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгийн тухайд ч гэсэн аялга хоорондын ялгаа зөрөө ихтэй учраас, *t* ба *d*, *o* ба *u*, *g* ба *k*, *O* ба *U* зэрэг үсгүүд нь өөр хоорондоо холилдох явдал ч цөөнгүй байдаг. Монгол бичигт дээрх үсгүүд нь ижил бичлэгээр бичигддэг нь харин ч “Аялга хоорондын зөрөөг арилгах” үүрэг гүйцэтгэж иржээ. Нөхцөл байдал ийм байхад, монголчууд өөрсдөд нь ч гэсэн толь бичиг ашиглах нь тийм ч амар ажил биш байдаг. Ердийн толинд “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүдийг стандарт аялганы дуудлаганд тулгуурлан ялгаж, дараалал ёсоор оруулсан байдаг тул стандарт аялга сураагүй зарим монголчуудын хувьд өөр өөрсдийн аялгаар толь бичгээс яаж ч хайгаад өөрийн хайсан үгээ олж чаддаггүй тохиолдол гардаг юм.

Ийм мэтээр “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсэг орсон үгийг хайхад гарч болзошгүй

бэрхшээлийг хөнгөвчлөх үүднээс, энэхүү “Монгол-Хятад толь бичиг: цахим хувилбар”-т цахим хэлбэртэй гэдэг давуу талыг ашиглан “Тодорхой бус хайлт” гэдэг хайлтын сонголтыг оруулж өгсөн юм.

“Тодорхой бус хайлт” гэсэн хэсгийг сонгоход, “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” гийгүүлэгч болох *t* ба *d*, *g* ба *k*, эгшиг үсэг болох *o* (4-р эгшиг) болон *u* (5-р эгшиг), *O* (6-р эгшиг) болон *U* (7-р эгшиг), мөн түүнчлэн үгийн эхний бус үеийн *a* болон *e* зэрэг үсгүүдийг үл ялгаварлан хайлт явагдана. Цаашилбал, үгийн 1-р үеийн *oi*, *ui*, *Oi*, *Ui* хос эгшгүүд ч мөн адил хэлбэрээр бичигдэх тул хайлт дээрхийн адил үл ялгасан байдлаар явагдана.

Бодитой жишээн дээр авч үзвэл, хайлтын цонхонд *toli*, *doli*, *tuli*, *duli* үгнүүдийн алийг нь ч оруулсан гэсэн хайлтын дүн бүгд адил гэсэн бичилттэй үг болох учир гэсэн хэлбэрийн бичилт бүхий үгнүүд (*toli*, *doli*, *tuli*, *duli*) бүгд хайлтаар гарч ирэх болно. “Тодорхой бус хайлт” нь монгол бичгийн бичилтээр хайлт хийх арга юм гэж хэлж болох юм.

Өөр бас нэг жишээнээс харвал, гэсэн үг нь толь бичигт *oimoso* (“оймс”) гэж орсон байх боловч “Тодорхой бус хайлт”-аар эгшиг үсэг *o* (4-р эгшиг) болон *u* үсгийг (5-р эгшиг) үл ялгах учир *oimoso*, *oimosu*, *oimusu*, *oimuso*, *uimosu*, *uimuso*, *uimoso*, *uimosu* гэсэн бичилтүүдийн дотроос алийгаар бичсэн ч хайлтын цонхонд гэсэн үг болж солигдох ба хайлтын үр дүнд (*oimoso* “оймс”) гэсэн үг гарч ирнэ. Мөн түүнчлэн *OimOsO*, *OimOsU*, *OimUsU*, *OimUsO*, *UimUsU*, *UimUsO*, *UimOsO*, *UimOsU* гэсэн бичилтүүд нь бүгд монгол бичгийн гэсэн хэлбэртэй болдог тул дээрх латин галигуудаас алийг нь оруулсан нэгэн ижил үр дүн гарна.

“Тодорхой бус хайлт” нь хайлтын цонхонд оруулсан монгол бичгийн үгтэй адил хэлбэрийн бичилт бүхий үгнүүдийг толь бичиг дотроос хайн олоод дэлгэцэнд харуулдаг. Мөн алдаатай бичилтээр (дуудлагаар) хайлт оруулсан ч тухайн бичилтийн дагуу хайлт хийгээд тэдгээр үгнүүдийн “үнэн зөв” уншлага болон дуудлагыг харуулдаг. Ийм учраас “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсэг бүхий үгийг хайхдаа “Тодорхой бус хайлт”-ыг ашиглан хайхыг зөвлөж байна.

3-3-3-2. Үсгийн том жижгийг үл хэрэгсэх

Хайлтын сонголт хэсэг дээр “Үсгийн том жижгийг үл хэрэгсэх” гэснийг сонгоод латин галигаар хайлт хийвэл, латин үсгийн том ба жижиг үсгийг үл ялган хайлт хийнэ. Хайлтын хамрах хүрээ “Латин галиг” болон “Бүгдийг хайх” байх үед ийм хайлт хүчинтэй болдог.

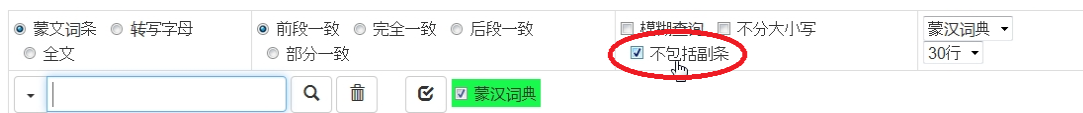

Бүр тодорхой хэлбэл, *o* ба *O*, *u* ба *U*, *g* ба *G* гэдэг үсгүүд ч гэсэн компьютерын

гарны том болон жижиг үсэг дээр хуваагдсан байдаг тул, эдгээр дотроос аль үсгээр хайлт хийсэн ч аль аль нь сонгогдон гарч ирнэ гэсэн үг юм.

3-3-3-3. Дэд толгой үгийн хасах (Зөвхөн гол толгой үгийг хайх)

Хайлтын сонголт хэсэг дээр “Дэд толгой үгийн хасах” гэснийг сонговол “Дэд толгой үг” (нийлмэл болон холбоо үгс)-ийг хайлтын хамрах хүрээнээс хасаж, зөвхөн “Үндсэн толгой үг”-ийг хайна.

“Дэд толгой үгийн хасах” гэдэг сонголтыг хийж “**ᠲᠡᠯᠢ** (*toli*)” гэсэн үгийг хайвал үгийн эхний хэсэгт “**ᠲᠡᠯᠢ** (*toli*)” гэдэг бичлэг орсон үндсэн толгой үгнүүд дэлгэцэнд гарч ирнэ.

Mongolian Dic 推荐: Windows 7 以后 Firefox, IE9 以降 Help

蒙汉语典 30行

蒙汉语典

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文	
ᠲᠡᠯᠢ (√)	toli(n) /1	tɕel	(名) ①镜子 ②犁镜 ③〈转〉鉴, 殷鉴, 借鉴: ᠲᠡᠯᠢ ᠮᠢᠭᠠᠨ 借鉴 ④〈旧〉护心镜 ⑤指甲根。	1072a
ᠲᠡᠯᠢ	toli /2	tɕel	(名) 字典, 词典: ᠲᠡᠯᠢ ᠲᠡᠯᠢ 解释词典; ᠲᠡᠯᠢ ᠲᠡᠯᠢ 百科词典。	1072a
ᠲᠡᠯᠢᠬᠤ	toliixu	tɕel:ɣ	(不及) 变得光滑, 变得平滑, 变得平展: ᠲᠡᠯᠢᠬᠤ ᠲᠡᠯᠢᠬᠤ 衣服熨得平平的。	1072a
ᠲᠡᠯᠢᠯᠢᠭᠠᠬᠤ	toliilyaxu	tɕel:lgɔɣ	(及) 熨平, 平整: ᠲᠡᠯᠢᠯᠢᠭᠠᠬᠤ ᠲᠡᠯᠢᠯᠢᠭᠠᠬᠤ 熨平衣服。	1072a

3-4. Хайлтын үр дүнг харуулах

3-4-1. Хайлтын үр дүнг харуулах дэлгэц

Хайлтын үр дүнг харуулах дэлгэц нь дараах таван баганаас (①-⑤) бүрддэг:

Mongolian Dic 推荐: Windows 7 以后 Firefox, IE9 以降 Help

蒙汉语典 30行

蒙汉语典

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文	
ᠲᠡᠯᠢ (√) ①	toli(n) /1 ②	tɕel ③	(名) ①镜子 ②犁镜 ③〈转〉鉴, 殷鉴, 借鉴: ᠲᠡᠯᠢ ᠮᠢᠭᠠᠨ 借鉴 ④〈旧〉护心镜 ⑤指甲根。 ④	1072a ⑤
ᠲᠡᠯᠢ	toli /2	tɕel	(名) 字典, 词典: ᠲᠡᠯᠢ ᠲᠡᠯᠢ 解释词典; ᠲᠡᠯᠢ ᠲᠡᠯᠢ 百科词典。	1072a
ᠲᠡᠯᠢ ᠭᠡᠰ	toli üges		收进词典的词语。	1072a

Баганын төрлүүд	Үйлдэл
① Монгол бичиг	Толгой үг (монгол бичгээр): Хайлтаар оруулсан үгтэй нийцэх хэсэг нь улаан өнгөөр гарч ирнэ.
② Латин галиг	Толгой үг нь латин галигаар гарч ирнэ. Толь бичгийн уг эх дээр латин галиг нь зөвхөн үндсэн толгой үг дээр бичигдсэн байгаа боловч энэхүү цахим толинд дэд толгой үгэнд ч латин галиг бичигдсэн байгаа.
③ Олон улсын авианы тэмдэглэгээ	Толгой үгэнд олон улсын авиан дуудлагын тэмдэгтээр дуудлагыг тавьсан. Гэхдээ зөвхөн гол толгой үгэн дээр тавьж өгсөн
④ Үгсийн аймаг/ Хятад орчуулга	Үгсийн аймаг, хятад орчуулга (хялбаршуулсан ханз үсгээр), жишээнүүд (монгол бичгээр), мөн түүний хятад орчуулга (хялбаршуулсан ханз үсгээр)
⑤ Хуудас/ Эгнээ (Номын эхнээс дэлгэцд харуулах хэсэг)	Толь бичгийн эх хувийн хуудаснуудыг дугаараар заасан ба түүний ард байгаа a, b, c гэсэн үсэгнүүд нь тухайн хуудсан дахь дээд, дунд, доод гэсэн мөрний байрлалыг заана. Дугаарын дарахад уг эхийн тухайн хуудасны дүрс гарч ирнэ.

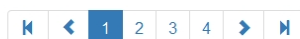
3-4-2. Хайлтаар олдсон илэрцийн тоог харуулах

Хогийн савны дүрстэй айконы баруун талд хайлтаар олдсон тоо нь “Илэрцийн тоо:” гэж гарч ирнэ

3-4-3. Хайлтын үр дүн нэг удаагийн дэлгэцэнд багтаж харагдахааргүй тохиолдол

Хайлтын үр дүнг харуулах дэлгэцэнд энгийн үед нэг удаад 30 мөр (30 үг) харагдана. Хайлтын үр дүн 30 мөрнөөс (30 үг) давсан тохиолдолд, дэлгэцийн доод мөрөн дээр дэлгэцийн дугаарыг харуулсан тоо гарч ирдэг. Тэдгээр тоо юм уу эсвэл <болон > гэсэн тэмдэгнүүдийг дарж өөр дэлгэцүүдийг үзэх боломжтой.

3-4-4. Нэг дэлгэцэнд гарах мөрийн тоо

Нэг удаад дэлгэцэнд гарах мөрийн тоо нь энгийн үед 30 мөр (30 үг) байдаг боловч, үүнийг

10 мөрөөс 50 мөр хүртэл 10 мөрний нарийвчлалаар өөрчилж болдог.

Дэлгэцийн баруун талд байрлах “30 мөр” гэсэн хэсгийг дараад сонголтын цэснээс мөрийн тоогоо хүссэн хэмжээгээрээ сонгох боломжтой.

3-4-5. Толь бичгийн эх хувийг харуулах

Эх толин дахь хуудсыг заасан дугаарыг дарахад тухайн хуудасны дүрс дэлгэцэнд томоор харагдана. Зургийнхаа дэлгэц дээрх байрлалыг хөдөлгөх, хэмжээг нь өөрчилж харах боломжтой.

Хуудасны зураг дээр дээр курсороо тааруулаад дарсан байдлаар хөдөлгөхөд тухайн хуудасны зургийн нэг хэсэг нь томорч харагдана.

3-4-6. Хайлтын дүнгээ хувилах болон хэвлэх

Хайлтын үр дүнгээ хувиан өөр аппликейшн дээр тавьж ашиглах боломжтой. Хэрэгцээтэй хэсгээ сонгоод, хувиан авахад таны компьютерын клипбоорд хэсэгт хадгалагдана.

Мөн хайлтын үр дүнгээ хэвлэх тохиолдолд броузериныхаа хэвлэх функцийг ашиглаарай.

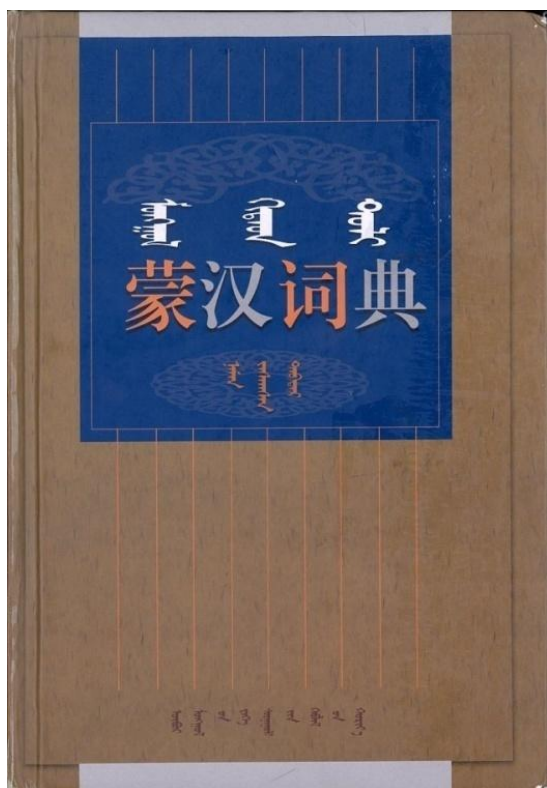
Нэмэлт тайлбар

Нэмэлт 1. “Монгол-Хятад толь бичиг” номын тухай

Нэмэлт 2. Компьютерын гарны товчнууд ба монгол үсэг, латин галигийн хамаарлын жишээнүүд

Нэмэлт 3. Монгол бичгээр хайлт хийхдээ анхаарах зүйлс

Нэмэлт 1. “Монгол-Хятад толь бичиг” номын тухай

1-1. Номын ерөнхий мэдээлэл

Өвөр Монголын их сургуулийн Монгол судлалын хүрээлэнгийн Монгол хэл судлалын тэнхимээс эмхэтгэн гаргасан “Монгол-Хятад толь бичиг: нэмж засварласан хэвлэл”(ӨМИС-ийн хэвлэлийн газар, 1999). А5 хэмжээтэй, Өмнөх үг ба таних тэмдэг 1-30-р хуудас. Гол агуулга 1-1414-р хуудас, Хавсралт 1415-1519-р хуудас.

Оруулсан үгс: Үндсэн толгой үг 26,445, дэд толгой үг (нийлмэл болон холбоо үгс) 27,296, нийт 53,741 орчим үгс.

Хавсралтын агуулга:

Монгол хэлний хэл зүйн тойм	1417-1511-р хуудас
Цэг таслалын хүснэгт	1512-р х.
Монгол бичгийн үндсэн бичлгийн хүснэгт	1513-1514-р х.
Уйгаржин монгол үсгийн цагаан толгой	1515-р х.
Дөрвөлжин үсгийн цагаан толгой	1516-1517-р хуудас
Тод үсгийн цагаан толгой	1518-1519-р хуудас

“Монгол-Хятад толь бичиг: нэмж засварласан хэвлэл”(ӨМИС-ийн хэвлэлийн газар, 1999) ” нь, БНХАУ-д амьдардаг Өвөр Монгол тэргүүтэй монгол үндэстнүүд хэрэглэхэд

зориулсан монгол хэлний толь бичиг юм. (цаашид “Монгол-Хятад толь” гэх). “Монгол-Хятад толь” нь анх 1960-аад оноос эмхэтгэгдэн бүтээгдэж эхэлсэн цагаасаа хойш, “Соёлын хувьсгал” зэрэг хүнд бэрх цаг үеийг дамжсаар 1976 онд анхны хэвлэл нь гарч байсан юм. Толины доторх үгийн тоо нь 50 мянга орчим үг буюу дэлхийн хэмжээнд ч хамгийн томд тооцогдох монгол хэлний толь бичиг бөгөөд, зөвхөн баялаг үгийн сантай гэдгээрээ төдийгүй, итгэж найдаж болохуйц агуулгатай гэдэг талаасаа ч БНХАУ дахь монгол хэлний бичгийн хэлний үндэс суурь хэмээх байр суурь нь улам бүр баталгаажсаар ирсэн билээ.

1999 онд гарсан “Нэмж засварласан хэвлэл” нь анхны хэвлэлтээс олсон толь бичгийг хэрэглэх дадлага туршлагадаа тулгуурлан зохих засвар, нэмэлтүүд зэргийг оруулсан бөгөөд, доторх агуулгын хувьд ч улам бүр бүрэн дүүрэн болсны дээр, шинээр толгой үгний дуудлагыг нэмж хийсэн нь гол онцлог болсон билээ.

Монгол бичиг бол хэдийгээр авианы бичиг үсэг боловч, бичгийн хэл болон ярианы хэлний хоорондох дуудлагын зөрүү ялгаа ихтэй байдгаас гадна, монгол хэлэнд олон тооны нутгийн аялга байдаг учир бичигдсэн үгнүүд нь аялга бүрийн онцлогоор уншигддаг онцлогтой. БНХАУ-д амьдарч буй монголчуудын доторх “хэлний стандарт аялга”-тай холбоотой маргаан хэлэлцүүлгүүд 1970-аад оноос эхлэн идэвхтэй өрнөж, Шилийн гол аймгийн Шулуун Хөх хошууны цахар аялганы дуудлагыг стандарт аялганы үндэс суурь болгохоор тогтсон юм.

“Нэмж засварласан хэвлэл”-д, үндсэн толгой үг 26 мянга орчим орсон бөгөөд бүгдэд нь олон улсын авианы тэмдэглэгээр “стандарт дуудлага”-ыг оруулж өгсөн нь урьд өмнө огт байгаагүй шинэлэг зүйл болсон юм. Энэ ч утгаараа, энэхүү “Монгол-Хятад толь” номон дахь монгол хэл нь БНХАУ дахь монгол үндэстнүүдийн бичгийн болон ярианы хэлний жишиг стандарт болно гэж үздэг юм.

1-2. Товчилсон үгсийн таних тэмдэг

Нэг. Үгсийн аймгийн товчилсон тэмдэг

〔名〕 Жинхэнэ нэр	〔形〕 Тэмдэг нэр	〔代〕 Төлөөний үг
〔数〕 Тооны нэр	〔量〕 Тооллого үг	〔时位〕 Орон цагийн нэр
〔及〕 Идэвхтэй үйл үг	〔不及〕 Идэвхгүй үйл үг	〔代动〕 Төлөөний үйл үг
〔助动〕 Туслах үйл үг	〔联动〕 Дутмаг үйл үг	〔副〕 Дайвар үг
〔后〕 Дагавар үг	〔连〕 Холбоос үг	〔语〕 Сул үг
〔情〕 Баймж үг	〔感〕 Аялга үг	〔拟〕 Авиа дуурайх үг

Хоёр. Найруулгын төрлийн товчилсон тэмдэг

〈口〉 Ярианы хэл	〈方〉 Нутгын аялгуу	〈书〉 Бичгийн хэл
〈旧〉 Хуучин үг	〈转〉 Утга шилжсэн	〈惯〉 Өвөрмөц хэллэг
〈委〉 Эерүүлэх үг	〈谈〉 Шог ярианы үг	〈讽〉 Марзан үг хэллэг
〈咒〉 Хараах үг	〈回〉 Цээрлэх үг	〈废〉 Хэрэглээнээс гарсан үг
〈尊〉 Хүндэтгэлийн үг		

Гурав. Судалгааны салбарын нэрний товчилсон тэмдэг

〈政〉 Улс төр	〈哲〉 Философи	〈经〉 Санхүү, эдийн засаг

〈军〉 Цэрэг, зэвсэгт хүч	〈农〉 Газар агриалан	〈牧〉 Мал аж ахуй
〈林〉 Ойн аж ахуй	〈工〉 Инженерийн технологи	〈商〉 Арилжа
〈教〉 Боловсрол	〈文〉 Уран зохиол	〈艺〉 Урлаг
〈史〉 Түүх	〈地〉 Геологи, газарзүй	〈语〉 Хэл, бичиг
〈体〉 Биеин тамир	〈逻〉 Логик	〈法〉 Хууль
〈宗〉 Шашин	〈物〉 Физик	〈化〉 Хими
〈数〉 Математик	〈生〉 Биологи	〈动〉 Зоологи
〈植〉 Ботаник	〈生理〉 Физиологи, анатоми	〈医〉 Эрүүл мэнд, эрүүл ахуй
〈气〉 цаг агаар	〈天〉 Астрономи	〈计〉 Компьютер
〈考〉 Архиологи	〈音〉 Дуу хөгжим	

Нэмэлт 2. Компьютерын гарны товчнууд ба монгол үсэг, латин галигийн хамаарлын жишээнүүд

Компьютерын гарны товчнууд болон хайлтын цонхонд бичигдэх монгол бичиг, латин галигийн хамаарлыг жишээгээр харуулж тайлбарлая. Хайлтын хамрах хүрээг “Монгол бичиг” болговол монгол бичгээр, харин “Латин галиг” болговол латин галигаар гарч ирнэ.

【Дасгал 1】 Компьютерын гарнаас дараах байдлаар оруулаад үр дүнг нягталж харна уу.

Компьютерын гар	Хайлтын цонхонд гарах үг		Кирилл үсгээр
	Монгол бичиг	Латин галиг	
Оруулах үг			
nige	ᠨᠢᠭᠡ	nige	Нэг
qoyar	ᠬᠣᠶᠠᠷ	ᠬᠣᠶᠠᠷ	Хоёр
Gurba	ᠭᠤᠷᠪᠠ	ᠭᠤᠷᠪᠠ	Гурав
dOrbe	ᠳᠣᠷᠪᠡ	dörbe	Дөрөв
tabu	ᠲᠠᠪᠤ	tabu	Тав
jirGuG_a	ᠵᠢᠷᠭᠤᠭᠠ	jirγuᠭ_a	Зургаа
doloG_a	ᠳᠣᠯᠤᠭᠠ	doloᠭ_a	Долоо
nai`ma	ᠨᠠᠢᠮᠠ	naima	Найм
yisU	ᠶᠢᠰᠤ	yisü	Ёс
arba	ᠠᠷᠪᠠ	arba	Арав

Монгол бичгээр үг оруулахдаа дараах байдлаар оруулж болно:

- **ᠨᠠᠢᠮᠠ** (“Найм”) гэдэг үг нь нэлээд өвөрмөц байдлаар бичигддэг учир **nai`ma** гэж оруулна. Хэрэв **naima** гэж оруулахад хайлтын цонхонд **ᠨᠠᠢᠮᠠ** гэж гарах боловч хайлтын үр дүнгээр **ᠨᠠᠢᠮᠠ** (“Найм”) гэсэн үг гарна.
- **q** болон **k** үсгийн оронд **h** гэж, мөн **G**-гийн оронд **g** үсэг хэрэглэж болно.
- Доогуур зураас буюу “_” тэмдгийг товчилж бас болдог. Доогуур зураасыг товчилсон тохиолдолд **ᠵᠢᠷᠭᠤᠭᠠ** **ᠳᠣᠯᠤᠭᠠ** нь **ᠵᠢᠷᠭᠤᠭᠠ** **ᠳᠣᠯᠤᠭᠠ** гэсэн байдлаар харагдах ба хайлтанд ямар нэгэн саад учруулахгүй.

【Дасгал 2】 Хос эгшиг гэж нэрлэгддэг 2 эгшгээс бүтсэн авианы хувьд **ai, ei, oi, ui, Ui** гэж

бичиж оруулна.

Компьютерын гар	Хайлтын цонхонд гарах үг		Кирилл үсгээр
	Монгол бичиг	Латин галиг	
Оруулах үг			
ail	ᠠᠶᠯ	ail	Айл
naija	ᠨᠠᠶᠵᠠ	naija	Найз
eimU	ᠡᠶᠮᠦ	eimü	Ийм
neigem	ᠨᠡᠭᠡᠮ	neigem	Нийгэм
oir_a	ᠣᠶᠷᠠ	oir_a	Ойр
qoin_a	ᠬᠣᠶᠢᠨᠠ	χoin_a	Хойно
uitan	ᠤᠶᠲᠠᠨ	uitan	Уйтан

- Доогуур зураас буюу “_” тэмдгийг товчилж бас болдог. Доогуур зураасыг товчилсон тохиолдолд ᠣᠶᠷᠠ, ᠬᠣᠶᠢᠨᠠ нь ᠣᠶᠷ, ᠬᠣᠶᠢ гэсэн байдлаар харагдах ба хайлтанд ямар нэгэн саад учруулахгүй.

【Дасгал 3】 Үгийн 2-р үеэс хойш орсон уруулын эгшгийн төрлүүдийг нь “Монгол-Хятад толь” номны бичилтийн дагуу хийсэн болно.

Компьютерын гар	Хайлтын цонхонд гарах үг		Кирилл үсгээр
	Монгол бичиг	Латин галиг	
Оруулах үг			
oimoso	ᠣᠶᠮᠰᠣ	oimoso	Оймс
toGoso	ᠲᠣᠭᠣᠰᠣ	toγoso	Тоос
siroi	ᠰᠢᠷᠣᠶ	siroi	Шороо
qodoGodo	ᠬᠣᠳᠣᠭᠣᠳᠣ	χodoyodo	Ходоод
OndOr	ᠥᠨᠳᠦᠷ	öndör	Өндөр
tOmOsO	ᠲᠣᠮᠣᠰᠣ	tömösö	Төмс
irOgel	ᠶᠷᠦᠭᠡᠯ	irögel	Ерөөл

【Дасгал 4】 Монгол бичгээр үг оруулах жишээний үргэлжлэл:

Компьютерын гар	Хайлтын цонхонд гарах үг		Кирилл үсгээр
	Оруулах үг	Монгол бичиг	
quluGan_a	ᠠᠯᠤᠭᠠᠨ	quluGan_a	Хулгана
Uker	ᠤᠬᠡᠷ	üxer	Үхэр
bars	ᠪᠠᠷᠰ	bars	Барс
taulai	ᠲᠠᠭᠤᠯᠠᠢ	taulai	Туулай
luu	ᠯᠤᠤ	luu	Луу
moGai	ᠮᠣᠭᠠᠢ	moγai	Могой
mori	ᠮᠣᠷᠢ	mori	Морь
qoni	ᠬᠣᠨᠢ	χoni	Хонь
becin	ᠪᠡᠴᠢᠨ	bečin	Бич
takiy_a	ᠲᠠᠬᠢᠶᠠ	taxiy_a	Тахиа
noqai	ᠨᠣᠬᠠᠢ	noχai	Нохой
Gaqai	ᠭᠠᠬᠠᠢ	γaχai	Гахай

【Дасгал 5】 Монгол бичгээр үг оруулах жишээний үргэлжлэл:

Компьютерын гар	Хайлтын цонхонд гарах үг		Кирилл үсгээр
	Оруулах үг	Монгол бичиг	
kOke	ᠬᠣᠬᠡ	xöxe	Хөх
ciki	ᠴᠢᠬᠢ	čixi	Чих
jirUke	ᠵᠢᠷᠤᠬᠡ	ĵirüxe	Зүрх
sir_a	ᠰᠢᠷᠠ	sir_a	Шар
Suugiyan	ᠰᠤᠭᠤᠶᠠᠨ	šuuγiyan	Шуугиан
SugUr	ᠰᠦᠭᠦᠷ	šügür	Шүүр
mingG_a	ᠮᠢᠩᠭᠠ	mingγ_a	Мянга
mOnggO	ᠮᠣᠩᠭᠣ	mönggö	Мөнгө
sedkil	ᠰᠡᠳᠬᠢᠯ	sedxil	Сэтгэл
qubisqal	ᠬᠤᠪᠢᠰᠬᠠᠯ	χubisχal	Хувьсгал

Нэмэлт 3. Монгол бичгээр хайлт хийхдээ анхаарах зүйлс

Монгол бичигт ижил бичлэгтэй боловч өөр дуудлагатай “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүд хэд хэд байдаг бөгөөд энэ нь монгол бичгээр хийх хайлтанд ихээхэн нөлөөлдөг билээ.

Жишээлбэл: *t* үсэг болон *d* үсгүүд нь үндсэндээ адил хэлбэр лүрстэй үсгээр бичигдэх бөгөөд, гарнаас *toli* гэж оруулсан ч, *doli* гэж оруулсан ч, хайлтын цонхон дээр ^{ᠲᠣᠯᠢ} гэсэн ижил бичилтээр гардаг.

Гэхдээ, *t* болон *d* нь өөр үсгүүд учир *toli* гэж оруулах тохиолдол болон *doli* гэж оруулах тохиолдолд хайлтын үр дүн нь өөр өөр гарна.

• **toli** (ᠲᠣᠯᠢ) гэж хайлт оруулахад (эхний хэсэг нь таарсан)

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文	
ᠲᠣᠯᠢ (ᠸ)	tol(i)n) /1	tɕel	(名) ①镜子 ②犁镜 ③〈转〉鉴, 殷鉴, 借鉴: ᠲᠣᠯᠢ ᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠨᠢ 借鉴 ④〈旧〉护心镜 ⑤指甲根。	1072a
ᠲᠣᠯᠢ	tol(i) /2	tɕel	(名) 字典, 词典: ᠲᠣᠯᠢ ᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠨᠢ 解释词典; ᠲᠣᠯᠢ ᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠨᠢ 百科词典。	1072a
ᠲᠣᠯᠢ ᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠨᠢ	tol(i) üges		收进词典的词语。	1072a
ᠲᠣᠯᠢ ᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠨᠢ ᠲᠣᠯᠢ	tol(i) nairayulxu arɣ_a		辞书编纂法。	1072a
ᠲᠣᠯᠢ / ᠲᠣᠯᠢ ᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠨᠢ	tol(i)n-u xairčay		镜匣。	1072a
ᠲᠣᠯᠢ / ᠲᠣᠯᠢ ᠵᠢᠰᠢᠨᠠᠨᠢ	tol(i)n-u ger		镜袋。	1072a

• **doli** (ᠳᠣᠯᠢ) гэж хайлт оруулахад (эхний хэсэг нь таарсан)

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文	
ᠳᠣᠯᠢᠬᠤ	doli(x)u	dɕel:ɣ	(不及) ①斜视 ② → ᠳᠣᠯᠢᠨᠠᠨᠢ ① (204)	1188b
ᠳᠣᠯᠢ	doli(u)	dɕelɿu	(形) ① → ᠳᠣᠯᠢᠨᠠᠨᠢ (下段:1188c) ②斜的, 歪斜的: ᠳᠣᠯᠢᠨᠠᠨᠢ ᠲᠣᠯᠢ 歪斜的犄角。	1188b
ᠳᠣᠯᠢᠳᠠᠬᠤ	doliudaxu	dɕelɿudäx	(不及) → ᠳᠣᠯᠢᠨᠠᠨᠢ (下段:1188c)	1188b
ᠳᠣᠯᠢᠨᠠᠨᠢ	doliŋɣar	dɕelŋɣɔr	(形) 老成的, 老练的, 富有经验的: ᠳᠣᠯᠢᠨᠠᠨᠢ ᠲᠣᠯᠢᠨᠠᠨᠢ 老练的人。	1188b
ᠳᠣᠯᠢᠨᠠᠨᠢ	doliŋɣarlaxu	dɕelŋɣɔrläx	(不及) 表现老练, 显示老成。	1188c

Дээрх хоёр жишээнээс харвал хайлтын цонхонд **ᠲᠣᠯᠢ** гэсэн адилхан бичилтээр харагдах боловч хайлтын үр дүн нь огт өөр болж байна. Зөвхөн үсгийн хэлбэр дүрсийг (**ᠲᠣᠯᠢ**) харснаар тухайн үг **toli** болон **doli**-ын аль нь болохыг ялган таних боломжгүй гэдэг нь монгол бичгийн өвөрмөц онцлогийн нэг билээ.

Түүнчлэн, монгол бичгийн эгшиг болох **o** (4-р эгшиг) ба **u** (5-р эгшиг) ч мөн адил яг ижилхэн бичигддэг “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүд юм. Тиймээс зөвхөн **toli** ба **doli** төдийгүй, **tuli** болон **duli** ч мөн адил **ᠲᠣᠯᠢ** гэсэн яг адилхан бичилтээр бичигддэг. Харахад яг ижилхэн (**ᠲᠣᠯᠢ**) мэт боловч, **t, d, o, u** гэж дуудагдах өөр өөр үсгүүд учир тус бүрээр нь хайлтын үр дүн нь өөр өөрөөр гарч ирдэг.

• *tuli* (ᠲᠤᠯᠢ) гэж хайлт оруулахад (эхний хэсэг нь таарсан)

☒ 蒙文词条	☐ 转写字母	☒ 前段一致	☐ 完全一致	☐ 后段一致	☐ 模糊查询	☐ 不分大小写	蒙汉词典
☐ 全文		☐ 部分一致			☐ 不包括副条		30行
ᠲᠤᠯᠢ Q 🗑️ 1次 🔄 <input checked="" type="button" value="蒙汉词典"/>							
蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文				
ᠲᠤᠯᠢ	tuliḡu	tulix	(不及) (工作)吃力、费劲。		1087a		

• *duli* (ᠳᠤᠯᠢ) гэж хайлт оруулахад (эхний хэсэг нь таарсан)

☒ 蒙文词条	☐ 转写字母	☒ 前段一致	☐ 完全一致	☐ 后段一致	☐ 模糊查询	☐ 不分大小写	蒙汉词典
☐ 全文		☐ 部分一致			☐ 不包括副条		30行
ᠳᠤᠯᠢ Q 🗑️ 13次 🔄 <input checked="" type="button" value="蒙汉词典"/>							
蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文				
ᠳᠤᠯᠢ	duli	duɮʰ	(形) ①不足的, 欠缺的, 差些的 ②中常的, 适中的 (副) 稍, 稍微: ᠳᠤᠯᠢ ᠰᠢᠭ 稍微小一点。		1202b		
ᠳᠤᠯᠢ ᠰᠢᠭ	duli xög		①正好, 恰好 ②正是时候。		1202c		
ᠳᠤᠯᠢᠬᠠᠨ	dulixan	duɮʰxān	(形) 不足的, 欠缺的。		1202c		
ᠳᠤᠯᠢᠬᠤ	duliḡu	duɮʰx	(不及) 不足, 欠缺。		1202c		
ᠳᠤᠯᠢᠮ	dulim	duɮʰim	(形) ① = ᠳᠤᠯᠢ (中段:1202b) ② → ᠳᠤᠯᠢᠮ ᠳᠤᠯᠢᠮ (1204)		1202c		
ᠳᠤᠯᠢᠮᠠᠭ	dulimay	duɮʰmäḡ	(形) ①不足的, 欠缺的, 略差的 ② → ᠳᠤᠯᠢᠮ ᠳᠤᠯᠢᠮ (1204)		1202c		

Монгол бичигт үүнээс гадна *g*, *k* гийгүүлэгчүүд болон *O* (6-р эгшиг), *U* (7-р эгшиг) зэрэг эгшгүүд ч мөн адил “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүд юм. Мөн, *a*, *e* эгшгүүд ч бас үгийн эхэнд орсноос бусад үедээ ижил бичигддэг тул монгол бичиг нь зөвхөн хэлбэр дүрсийг нь хараад яг аль үсэг (аль дуудлага) нь болохыг нь мэдэх боломжгүй байх тохиолдол олон байдаг билээ.

Ийм учраас, Монгол бичгээр хайлт хийхэд хайх гэж буй үгээ зөв бичсэн хэрнээ хайлт зөв явагдахгүй тохиолдол цөөнгүй гардаг юм.

Тухайлбал, дараах жишээн дээр хайлтын цонхонд *ᠨᠢᠭᠡ* (*nige* “нэг”) гэсэн үгийг зөв оруулсан мэт боловч хайлтын дүн нь “Not Found!” гэж гарсан байна.

☒ 蒙文词条	☐ 转写字母	☒ 前段一致	☐ 完全一致	☐ 后段一致	☐ 模糊查询	☐ 不分大小写	蒙汉词典
☐ 全文		☐ 部分一致			☐ 不包括副条		30行
ᠨᠢᠭᠡ Q 🗑️ 🔄 <input checked="" type="button" value="蒙汉词典"/>							
Not Found!							

Энэ нь уг толинд *ᠨᠢᠭᠡ* (*nige* “нэг”) гэсэн үг байхгүй гэсэн үг биш, харин *nike* гэж бичиж хайсан учраас ийм үр дүн гарсан байна.

- Харин **nige** (ᠨᠢᠭᠡ) гэж зөв оруулж хайвал дараах үр дүн гарна.

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文	
ᠨᠢᠭᠡ(ᠨ)	nige(n)	nəg	(数) ①一 ②一个(件、只……) ③一次(回、下……) ④一岁 ⑤同, 同一个, 同样的: ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / ᠨᠢᠭᠡ / 我们是一家人; ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / ᠨᠢᠭᠡ / 同乡人 ⑥一(表示整个、全部等): ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 一屋子人 ⑦(有时只用作逻辑重音的标志, 没有具体意义): ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 还需要三十来车土; ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 许多人; ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 好好地想一想吧; ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 我来说一说 ◇ ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 一丘之貉; ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 决一雌雄; ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 吃一堑长一智。	370b
ᠨᠢᠭᠡ ᠠᠶᠢᠮᠠᠶ	nige aimay		同类, 同种。	370b
ᠨᠢᠭᠡ ᠠᠮᠢᠪᠠᠷ	nige ami-bar		一口气地, 拼命地。	370b

Доорх жишээ ч гэсэн дээрхтэй адил бөгөөд, хайлтын цонхонд **ᠰᠢᠶᠠᠷ** (**qoyar** “хоёр”) гэж бичсэн мэт боловч, хэрэг дээрээ оруулсан үг нь **quyar** учир хайлтын үр дүн нь “Not Found!” болсон байна.

蒙文词条 转写字母 前段一致 完全一致 后段一致 模糊查询 不分大小写 蒙汉词典
 全文 部分一致 不包括副条 30行

 60次 蒙汉词典

Not Found!

- Харин хайлтын цонхонд **qoyar** (ᠰᠢᠶᠠᠷ) гэж зөв бичиж хайлт хийвэл дараах үр дүн гарах юм:

蒙文词条	转写字母	国际音标	词类/中文译文	
ᠰᠢᠶᠠᠷ	qoyar	xɔjɪr	(数) ①二, 两 ②两个(只、件……): ᠰᠢᠶᠠᠷ ᠨᠢᠭᠡ ᠨᠢᠭᠡ / 二者择一 ③两次(回、下……) ④两岁 ⑤(出现于并列的两个词之后, 有时可译成汉语连词《和》): ᠰᠢᠶᠠᠷ ᠨᠢᠭᠡ / 父亲和母亲 ◇ ᠰᠢᠶᠠᠷ ᠨᠢᠭᠡ / 脚踏两只船(直译: 骑两个头的马)。	661b
ᠰᠢᠶᠠᠷ ᠠᠶᠢᠨᠢᠭᠡᠯᠢᠲᠤ ᠰᠤᠷᠢᠶᠠᠶᠤᠯᠢ	qoyar egeljitü surayuli		二部制学校。	661b
ᠰᠢᠶᠠᠷ ᠠᠶᠢᠨᠢᠭᠡ ᠣᠨᠣᠯ	qoyar esitü onol		〈哲〉二元论。	661b

Дээрх жишээнүүдэд дурдсанчлан, хайлтын цонхонд монгол бичгийн бичилтээр алдаагүй зөв бичсэн ч оруулсан үсэг нь таараагүй бол хайлт үнэн зөв хийгдэж чаддаггүй. Монгол бичгээр хийх хайлтын үед, хайх гэж буй үгэнд “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүд орсон байвал хэлбэр дүрс нь хэдий адилхан ч гэсэн үсэг нь өөр өөр учир хайлтын үр дүн өөр гардаг гэдгийг үргэлж анхаарч байх шаардлагатай .

Мөн түүнчлэн, “Бичлэг ижил, дуудлага өөр” үсгүүд бүхий үгийг хайх хайлтаа хялбар дөхөм болгохын тулд хайлтын нэмэлт сонголт болгон “Тодорхой бус хайлт” гэсэн хайлтыг оруулж өгсөн билээ.

⇒ 3-3-3-1. Тодорхой бус хайлт ■Тодорхой бус хайлтын хэрэглээ